

Анотация

Настоящата разработка от **проф. д.ю.н. Детлеф В. Белинг, М.С.Л.** и **маг. юр. Христо П. Беров** има за цел да изясни положението на неизпълнението в облигационното правоотношение след реформата на облигационното право във ФРГ. Материалът съдържа информация за понятието неизпълнение по правната уредба на ФРГ, за концепцията на реформата и перспективите за развитие на общо европейско облигационно право.

Разгледани са също в детайли и с примерни казуси: общата уредба на неизпълнението, особените му специални разпоредби, касаещи отделните видове облигационни правоотношения, както и някои специфични въпроси към новото облигационно право.

The following article written by **Prof. Dr. Detlev W. Belling, M.C.L.** and **mag. iur. Hristo Berov** has the purpose to explain the problems of the impairment of performance according to the new regulations of the contract law in the Federal Republic of Germany after its reformation. It contains further information about the concept, the definition and the details of its application among with the prospective of its future development into a common European contract law.

Examples and cases help the reader to comprehend the common and the specific principles which regulate the impaired performance in the relationships between the subjects of the actual German contract law.

Новата правна уредба на неизпълнението в облигационните правоотношения по Германския Граждански Законник¹ (ГГЗ)

Проф. д.ю.н. *Детлеф В. Белинг*², М.С.Л., ръководител катедра гражданско, трудово и социално-осигурително право - университет Потсдам

*Христо П. Беров*³, магистър по българско право, следдипломен специализант в катедра по германско и европейско гражданско право и процес - университет Потсдам

Съдържание:

А. Въведение

- I. Понятието неизпълнение
- II. Уредба на неизпълнението в ГГЗ

Б. Развитие на правната уредба на неизпълнението в ГГЗ

В. Новата правна уредба на неизпълнението – реформата в законодателството

- I. Концепцията
- II. Правната уредба в детайли
 - 1. Съдбата на основните претенции при наличието на неизпълнение
 - а) освобождаване от дължимата престация по закон
 - (1) освобождаване на длъжника от изпълнение
 - (2) освобождаване на кредитора от изпълнение
 - б) разваляне на договора
 - (1) предпоставки за разваляне на договора
 - (а) право за разваляне на договора
 - (б) изявление за разваляне на договора
 - (2) правни последици от развалянето на договора
 - (а) отпадане на обстоятелството за сключване на договора
 - 2. Обезщетение на кредитора при наличието на неизпълнение
 - а) обезщетение заедно с изпълнението
 - б) обезщетение вместо изпълнение
 - 3. Правна уредба на гаранцията
- III. Отделни въпроси към новата правна уредба
 - 1. Понятието неспазване на задължението
 - 2. Освобождаване от отговорност при продажба на предприятие

Г. Перспективи

¹ За историята на ГГЗ -18.08.1896 виж въведението на: Köhler, H., *Bürgerliches Gesetzbuch*, 1996

² http://www.uni-potsdam.de/u/l/_burarso/index.htm

³ E-mail: berov@berov.org

А. Въведение

І. Понятието неизпълнение

Понятието неизпълнение не произхожда нито от закона, нито от правната догматика, а представлява едно обобщение⁴, определящо всички възможни пречки за осъществяване на облигационното правоотношение между длъжник и кредитор. Неизпълнението може да се състои в невъзможността на длъжимата престация, погрешно изпълнение, ненавремененно изпълнение (забава), както и неспазването на задълженията за полагане на длъжимата грижа⁵.

Правнатата връзка, възникваща между длъжника и кредитора, която законът формулира като облигационно правоотношение почива в повечето случаи на един между тези лица сключен договор. Той задължава едната или и двете страни да престираат уговореното, както и да положат длъжимата грижа. Едно неизпълнение може да доведе до резултата, че кредиторът да се сдобие освен с полагащите му се основни, така и допълнителни притезателни права, отстраняващи настъпилите от неизпълнението последици. Погасяването на основните претенции е другата юридическа консеквенция.

ІІ. Уредба на неизпълнението в ГГЗ

Предписанията, отнасящи се до неизпълнението се намират във втората книга на ГГЗ, озаглавена като правна уредба на облигационните правоотношения. Тя се състои от две части – обща и специална, подобно на систематиката на целия ГГЗ . В първите раздели са поместени общите положения и правила. Те са валидни принципно за всички облигационни правоотношения⁶. От осми раздел започват правилата за отделните видове договори⁷. Следват разпоредбите, касаещи извъндоговорните (законовите) облигационни правоотношения⁸.

Уредбата на неизпълнението е разделена по подобен начин на две категории: предписанията, приложими за всички облигационни правоотношения – в общата

⁴ Huber, *Leistungsstörungen* Bd. 1 1999, § 1 I 1.

⁵ Не е изчерпателно изяснено, кои точно смущения в облигационното правоотношение би трябвало да се субсумират като неизпълнение. Отчасти се застъпва мнението, че институтите на отпадане на обстоятелството за сключване на договора и отговорността при culpa in contrahendo не се включват в обема на понятието неизпълнение, Huber, *Leistungsstörungen* Bd. 1 1999, § 1 I 1; Ahrens, *Unmöglichkeit, Leistungsstörung, Pflichtverletzung*, ZRP 1995, 417, 419. За по-голяма яснота ще приемем, че понятието неизпълнение обхваща всякакви смущения в правната връзка между кредитора и длъжника, така е приложено и понятието от законодателя в реформата, сравни VT-Drs. 14/6040, 84.

⁶ §§ 241 до 432 ГГЗ

⁷ §§ 433 до 676h ГГЗ и §§ 688 до 811 ГГЗ

⁸ §§ 677 до 678 и §§ 812 до 853 ГГЗ

част, а специалните разпоредби са отчасти уредени в отделните договорни отношения (продажба, наем, договор за изработка). Специална уредба, обозначена като гаранции е отредена на неизпълнението при случаи на лошо или погрешно изпълнение.

Б. Развитие на правната уредба на неизпълнението в ГГЗ

Първоначалният замисъл на ГГЗ установяваше правни последици при неизпълнение на всички видове облигационни правоотношения само при две констелации: забава и невъзможност – това бяха и централните понятия, които се включваха в общата правна уредба неизпълнението. Претенции на кредитора при лошо изпълнение от страна на длъжника съществуваха само при отделните договори, продажба, наем и договор за изработка (по-късно и договор за туристически услуги). Тези претенции бяха резултат от специално за всеки отделен договор регламентирана отговорност за недостатъци.

Лошото изпълнение и последиците от него не бяха предвидени за други видове договори - например договор за поръчка. Още през 1902 г. на 26. събрание на германските юристи Херман Щауб се опита за затвори тази празнота в закона⁹, чрез изграждането на фигурата на „позитивното неспазване на задължение“: Длъжникът трябва да отговаря за това, което е причинил чрез лошо изпълнение, или чрез действията си, от които би трябвало да се въздържа, както и когато нарушава¹⁰ обвързаност, чрез своите действия. Институтът на позитивното неспазване на задължение се разви и доби значение като едно от най-важните основания за отговорност в облигационното правоотношение¹¹.

Други форми на неизпълнението, които заради своя интензитет и от съображения за справедливост изискваха законова уредба наред с позитивното неспазване на задължението, останаха за жалост също извън кодификацията. Съдебната практика създаде института на преддоговорната отговорност по инициатива¹² на Рудолф фон Йеринг. Върху основата на т.нар. culpa in contrahendo възникна отговорността за

⁹ Kollmer, *Juristische Superlative*, NJW 1997, 1129.

¹⁰ Staub, *Die positiven Vertragsverletzungen*, in: Guttentag, *Festschrift zum XXIV. Deutschen Juristentag, 1902*, S. 29.

¹¹ Същото е мнението и на Kötz, *Referat zu den Verhandlungen des 60. Deutschen Juristentags in Münster 1994*, Bd. II/1, K 17.

¹² *Culpa in contrahendo, oder: Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*, JherJb 4 (1861), 1ff.

преддоговорно виновно поведение¹³. Имперският Съд¹⁴ (Reichsgericht) допусна и напасването на крайно непоносими договорни условия, които бяха невъзможни за изпълнение, поради общото икономическо състояние – особено икономическата криза след Първата Световна Война. Догматиката изгради и учението на *clausula rebus sic stantibus*¹⁵, което Йортман доразви в института на "отпадане на обстоятелствата за сключване на договор"¹⁶. Особено голям принос за последващото развитие на този институт има Карл Ларенц¹⁷.

Останалите празноти на ГГЗ, които касаеха отговорността при неизпълнение доведоха не само до създаване на правни институти от съдебната практика и правната наука, а повлияха положително върху усилията да се подновят основно съответните разпоредби в ГГЗ. Германската Юридическа Академия опита през 30-те години на миналия век да извърши сериозни изменения на цялото частно право. В частта за отговорността на длъжника беше изработена една нова концепция от Хайнрих Щол, който искаше да отдели неизпълнението от невъзможността и забавата и да доближи¹⁸ отговорността на длъжника до неспазването на задълженията.

Идеята за реформа на Щол беше забравена¹⁹, поради идеологически крайности във възгледите на Академията, основана²⁰ в 1933 г. с цел реформиране на правната система - Само терминът неизпълнение остана в юридическата памет.

Допълване на писаното право чрез научна или правосъдна дейност водеха не винаги до извеждането на безпроблемни юридически формули: обширната кодификация от една страна, както и обемната съдебна практика от друга доведоха до появата на една изключително нехармонична система. Нейните несходства можаха да бъдат решени само незадоволително и в крайна сметка се оказа, че нито съдебната практика, нито правната доктрина са нейни господари.²¹

¹³ Първоначално чрез приемането на преддоговорното действие RGZ 78, 239 (240); 95, 58 (60); 103, 47 (50); и по-късно чрез признаването на облигационното правоотношение при преговори за сключване на договора RGZ 107, 357 (362).

¹⁴ RGZ 103, 328 (332f.); 168, 121 (126f.).

¹⁵ Учението за отпадане на обстоятелството за сключване на договора по своята същност не беше нищо друго, освен възстановяване на общото право - *clausula rebus sic stantibus*, отхвърлено от създателите на ГГЗ. Затова и приложението на учението на *clausula* беше първоначално игнорирано от имперския съд. Emmerich, *Das Recht der Leistungsstörung*, 4. Auflage 1997, 311f.

¹⁶ Oertmann, *Die Geschäftsgrundlage, ein neuer Rechtsbegriff*, 1921

¹⁷ *Geschäftsgrundlage und Vertragserfüllung*, 3. Aufl. 1963

¹⁸ Stoll, *Zur Lehre von den Leistungsstörungen (November 1934)*, Akademie für Deutsches Recht, Protokolle der Ausschüsse, Bd. III/3, 1990, 190, 206f.

¹⁹ Ahrens, *Unmöglichkeit, Leistungsstörung, Pflichtverletzung*, ZRP 1995, 417, 418

²⁰ 16. Sessler, *Die Lehre von den Leistungsstörungen* 1994, 110.

²¹ Сравнение с проблемите на предишната уредба на неизпълнението: BT-Drs. 14/6040, 83ff.

По искане на всички федерални провинции за модернизиране на облигационно-правната система, федералното министерство на правосъдието започна проверки, възложи на научни работници и на практикуващи юристи изготвянето на множество доклади и експертни мнения.²² След публикуването на резултатите от тази предварителна подготовка, министърът на правосъдието свика комисията по преработване на облигационното право. Близко осем години след консултирането им, в 1991 беше предаден заключителният доклад. Една от основните точки в него беше новата правна уредба на неизпълнението.²³

Със смяната на правителството през 1998 г. и задължителните изисквания на Брюксел се появили амбициозни планове на правосъдното министерство, които рамкираха едновременно едно голямо решение – както модернизиране на облигационното право, така и прилагането на европейските директиви в един законодателен акт. В резултат на това бе изготвен законът за модернизиране на облигационното право, чиито първи проекти бяха обнародвани²⁴ само една година и половина преди сроковете за прилагането на европейските директиви. Породената от този факт критика, преди всичко от юридическата наука²⁵, доведе до трескава работа по подобряване на реформения проект. Възникналите проблеми не бяха решени напълно. Задаваха се нови въпроси.

В. Новата правна уредба на неизпълнението – реформата в законодателството

I. Концепцията

Законодателят прие терминологията на неизпълнението в проекта на комисията за модернизиране на облигационното право и във връзка с търговското право на ООН, като отдели централно място в нея на неспазването на задължението. Като следствие от обобщаване на принципите на отговорността за лошо изпълнение би трябвало да настъпват правните последици от общото неизпълнение на задълженията (обективно неспазване на задълженията)²⁶.

Друга структурна характеристика на правната уредба при неизпълнение на дължимата престация е принципната необходимост кредиторът да определи

²² *Експертни мнения и предложения 1981 (т. I и II), 1983 (т. III); тези бяха обсъдени на заседанието на сдружението за ученията на гражданското право; AcP 182 (1982), 80 ff.; AcP 183 (1983), 327 и т.н..*

²³ *ВМЖ, Заключителен доклад на комисията за модернизиране на облигационното право, 1992, който се базира в разглежданото от Hube неизпълнение в: ВМЖ, Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts, 1992.*

²⁴ *Проект за обсъждане на федералното правителство от 04.08.2000.*

²⁵ *Сравни връзката със: Olzen/Wank, Die Schuldrechtsreform, 2002, 8ff.*

²⁶ *BT-Drs. 14/6040, 92.*

подходящ срок за изпълнението на длъжника. По правило може едва след изтичане на този срок да бъдат предявени допълнителни претенции.²⁷

Особената уредба на гаранцията при продажба и договор за изработка би трябвало според концепцията да бъде интегрирана в общата част на неизпълнението. Законодателят се опита да осъществи тази цел, като препраща кредитора към разпоредбите на общото неизпълнение, в условията на настъпили гаранционни предпоставки и при случаите, че едно последващо изпълнение от длъжника (продавач или предприемач) е станало невъзможно.²⁸

II. Правната уредба в детайли

При наличието на неизпълнение по едно облигационно правоотношение възникват различни въпроси: влияе ли неизпълнението върху притезанията на страните по договора? И какви са правата на кредитора?

1. Съдбата на основните претенции при наличието на неизпълнение

Неизпълнението по принцип не засяга съществуването на основни претенции: кредитор и длъжник остават задължени един на друг да изпълнят своите договорни обвързаности. Единствено изключение изниква тогава, когато по някаква причина не може, или не би могло повече да се изпълни, както и в случаите на разваляне на договор.

а) освобождаване от дължимата престация по закон

(1) освобождаване на длъжника от изпълнение

В случай, че изпълнението е станало невъзможно за длъжника, или за всяко друго лице, претенцията (основната) се изключва въз основа на §275 ал.1 ГЗ. Това е правилото на принципа от римското право: *impossibilium nulla est obligatio*. Облигационното правоотношение остава въпреки невъзможността действително и би могло да обоснове насрещни допълнителни претенции.

§275 ГЗ съдържа в своите алинеи 2. и 3. възраженията, които също водят до освобождаването на длъжника от задължението да изпълни. Той може да откаже изпълнението, ако то изисква такива разходи, които не са съразмерни с интереса на кредитора, или ако изпълнението би трябвало да последва само с оглед на личността на длъжника и след преценяване на насрещните интереси не би могло повече да се изисква.

²⁷ *BT-Drs. 14/6040, 92.*

²⁸ *BT-Drs. 14/6040, 94f.*

Пример: Длъжникът продава един пръстен за 1 000,- евро на кредитора. Пръстенът пада в едно езеро преди да бъде предаден и разноските по изваждането му възлизат на 100 000,- евро. В този случай длъжникът може да откаже изпълнението на основание §275 ал.2 ГГЗ.

По §275 ал. 3 един работник или служител би могъл да откаже явяване на работното място, в случай, че трябва да се грижи за болното си дете.

За разлика от §275 ал.1 ГГЗ, който урежда законовото освобождаване от изпълнение поради невъзможност, случаите на §275 ал.2 и ал.3 изискват възражението на длъжника, т.е. длъжникът трябва отначало да откаже дължимата престация.

(2) освобождаване на кредитора от изпълнение

Ако облигационното правоотношение, каквото е в повечето случаи се състои не само в изпълнението на задълженията на длъжника, а намира израз и в насрещната престация на кредитора, се поставя въпроса как кредиторът да изпълни, ако длъжникът е освободен от изпълнението. Отговорът се намира в §326 ал.2, изр. 1 ГГЗ: ако длъжникът не трябва по силата на §275 ГГЗ да изпълни, отпада претенцията и за насрещната престация – тази на кредитора. Изключение от тази хипотеза представлява ал. 2 на §326 ГГЗ: кредиторът трябва да изпълни, ако е отговорен в по-голяма степен за освобождаване на длъжника от изпълнение. Същото е валидно, когато освобождаването от изпълнение е причинено от случайното погиване на вещта и същевременно кредиторът е бил в забава. Извършил ли е кредиторът насрещната престация, той би могъл по силата на §326, ал. 5 ГГЗ да развали договора, като в този случай въз основа на правната уредба за развалянето на договори длъжникът трябва да върне престираното.

б) разваляне на договора

Ако претенцията за изпълнение на кредитора не се погасява по закон, би могло тя да отпадне в случаите на неизпълнение – поради това, че кредиторът вече няма интерес от изпълнението или, би искал да се освободи от насрещната престация. Затова при наличието на определени предпоставки, които ще бъдат разгледани по-нататък, кредиторът би могъл да развали договора.

(1) предпоставки за разваляне на договора

(а) право за разваляне на договора

В случай, че длъжникът не изпълни произтичащото от облигационното правоотношение задължение, или ако изпълни лошо, кредиторът има право по

силата на §323 ал.1 ГГЗ да развали договора, стига да е определил приемлив срок съобразно обстоятелствата по изпълнението.

Пример: Лудгер купува от Хайнрих един трактор. Противно на уговорката, Хайнрих не доставя трактора на следващия ден. За да прибере реколтата си, Лудгер не би желал повече да чака и купува една допълнителна машина. Как да се посъветва Лудгер?

Хайнрих не е изпълнил уговорената в договора за продажба престация. Налице е неизпълнение. То обаче не води автоматически до отпадането на основните задължения. Лудгер би трябвало да даде на Хайнрих най-напред един подходящ срок за изпълнение. Едва след изтичането на този срок би могъл да развали договора. На Лудгер може да се даде следния съвет: да даде на Хайнрих един подходящ срок за доставката, като в зависимост от разстоянията, подходящ срок би могъл да се счита един до три дни.

Даването на срок по §323 ал.2 ГГЗ може да бъде факултативно. Така, че ако длъжникът сериозно и окончателно откаже изпълнението, или когато доставката е времево точно определена, интересът на кредитора е обвързан с този срок. По този начин е възникнала една фиксирана сделка, която не предпоставя даването на срок. Определянето на срок за развалянето на договор е също незадължително, когато длъжникът е освободен от изпълнение по силата на §275 ГГЗ. Поради това, че самото изпълнение е станало невъзможно даването на подходящ срок би станало безсмислено.

Ако неизпълнението се дължи на това, че длъжникът не е спазил задължение да положи дължимата грижа, кредиторът би могъл да се позове на §324 ГГЗ и да развали договора, дори и в случаите, когато длъжникът изпълни основното си задължение.

Например: поръчващият има право²⁹ да развали договор за изработка, при положение, че изпълнителят - бояджия, който иначе принципно винаги работи прецизно, повреди антикварните мебели на поръчващия.

Изпълнението на договора трябва да е станало безполезно за кредитора. Липсата на интерес от изпълнението на договора се приема само в случаите на тежко и грубо неспазване на поетите задължения. Затова като допълнителна предпоставка

²⁹ Казус от Brox, Allgemeines Schuldrecht, 29. Auflage, 2003, § 25 Rn. 1.

за разваляне на договора се изисква едно последващо нарушение³⁰ на задълженията след направено вече предупреждение.

(б) изявление за разваляне на договора

Кредиторът разваля правомерно един договор, когато по силата на §349 ГЗ заяви неговото разваляне. Самото разваляне на договор е едно преобразуващо право и не зависи от съгласието на длъжника. Под влияние на изявлението за разваляне на договора, правоотношението длъжник-кредитор се преобразува в облигационно правоотношение на обратно изпълнение - всяка страна трябва да възстанови и /или върне полученото.

(2) правни последици от развалянето на договора

С възникването на правоотношението на обратно изпълнение настъпват две правни последици. Първата е, че всички основни претенции по началното облигационно правоотношение се погасяват - т.нар. освобождаващо действие. Втората е, че страните по развалиния договор са задължени да върнат един на друг престираното и да предадат плодовете, получени от вещи, които са представлявали престацията. Във връзка с това, че възникващото правоотношение от развалянето на договора поражда задължение за страните, биха могли да настъпят различни усложнения: например когато вещта, която е предмет на изпълнението е погинала. §346, ал.2 ГЗ предвижда за този случай, че ако длъжникът (този, който трябва да върне полученото) не е в състояние да престира обратно, трябва да заплати стойността му. Същото важи и в ситуации, когато видът на престацията не позволява нейното връщане, или когато вещта е вече потребена.

Например: Хайнрих доставя на Лудгер поръчания трактор, но моторът му не функционира. Лудгер разваля договора, след като е дал на Хайнрих подходящ срок и последният не е отстранил недостатъците. Тракторът изгаря в причинения по непредпазливост от Лудгер пожар преди да е бил върнат обратно на Хайнрих.

Лудгер би могъл да развали договора³¹ поради факта, че вещта е обременена с недостатъци. Облигационното правоотношение се превръща в правоотношение на обратно изпълнение. В следствие на това, Лудгер дължи връщането на трактора по реда на §346, ал.1 ГЗ. С погиването на вещта се прилага правилото на §346, ал.2 - т.е. Лудгер трябва да заплати на Хайнрих равностойността на трактора.

³⁰ Palandt/Heinrichs, BGB, 62. Auflage 2003, § 324 Rn. 5.

³¹ Понеже става дума за договор за продажба, развалянето му е уредено в §§ 434, 437 изр. 2, 323 ГЗ.

Претенцията по заплащане на равностойността отпада в случай, че вещта, подлежаща на връщане бъде повредена или погине по вина на кредитора (връщания) или случайно.

Така например ако пожарът не би бил причинен от Лудгер, последният би могъл да се освободи от задължението да върне трактора и да заплати равностойността му.

(а) отпадане на обстоятелството за сключване на договора

Една особена правна възможност за разваляне на договори предоставя §313, ал.3 ГЗ. Той е отбелязан като отпадане на обстоятелството за сключване на договора. Предписанието на нормата беше разработено от правната теория и съдебната практика. Настъпят ли съществени промени в обстоятелствата, поради които се сключва един договор или ако контрагентите биха сключили евентуално договор със свършено друго съдържание, биха могли да искат напасване на договорните условия. §313, ал.3 предвижда разваляне на договора, при едно невъзможно негово напасване, или нерентабилност за една от страните по него.

2. Обезщетение на кредитора при наличието на неизпълнение

Заедно с правото за разваляне на договора, кредиторът може да предяви и претенции за обезщетение към длъжника по §§280 и сл., както и §311а, ал.2 ГЗ.

а) обезщетение заедно с изпълнението

Кредиторът може да предяви претенции за обезщетение заедно с изпълнението на основание §280, ал.1 ГЗ, при условие, че длъжникът виновно не спази задължението си от облигационното правоотношение.

Пример: Улрих монтира едно ново осветително тяло при Бернд. По време на работата, той поставя стълбата по невнимание така, че последната пада в колекцията от Майснерски порцелан на Бернд. Бернд предявява претенция за обезщетение.

Облигационното правоотношение между Улрих и Бернд почива върху сключения между тях договор за изработка, уреден в §631, ал.1 ГЗ. От съдържанието на договора следват различни задължения. Улрих трябва да изпълни дължимата престация, която се състои в монтажа на осветителното тяло. Освен това той трябва да изпълни договора с дължимата грижа което предполага да не накърнява права, или имущество на Бернд. Улрих не поставя правилно стълбата, като така пада и поврежда порцелановата колекция на Бернд. По този начин той не спазва

задължението си по полагане на дължимата грижа да запази и не увреди имуществото на Бернд. Вредата настъпва в резултат на неговата небрежност и затова той отговаря за нея. В нормалния случай по нормата на §276 ГГЗ длъжникът е отговорен за умишлено и / или за небрежно поведение. Настъпилата вреда резултира от него. Така Бернд може да предяви претенция за обезщетение за вреди заедно с тази за изпълнение на дължимата престация (монтажа на лампата).

Такива искания може да предяви кредиторът и в случаите, когато не е сключен договор, стига длъжникът да не изпълни своите преддоговорни задължения. Още в този стадии възниква облигационно правоотношение по силата на §311, ал.2 ГГЗ.

Особености при претенции на кредитора за обезщетение заедно с изпълнението съществуват в случаите, когато длъжникът забави изпълнението си. При тези случаи не е достатъчно да са изпълнени предпоставките само на §280, ал.1 ГГЗ, а същевременно и тези на §286 ГГЗ: длъжникът трябва да е изпаднал в забава.

Така например: Лудгер купува точно за събирането на реколтата един трактор от Хайнрих и договаря с него, че тракторът ще бъде доставен на следващия ден. Хайнрих обаче изпълнява доставката след две седмици. Лудгер наема друга машина, след като не е получил поръчания трактор, за да събере своевременно реколтата и иска от Хайнрих разноските за наема на допълнителната машина.

Предпоставките по §280, ал.1 ГГЗ са налице: Хайнрих не спазва задължението си по възникналото облигационно правоотношение (договор за продажба) с ненавременната доставка. От съдържанието на казуса не може да се разбере, дали Хайнрих е отговорен за това, но от концепцията на §281, ал.1 длъжникът е натоварен с доказателствената тежест и отговорността му се презумира до окончателното и изключване.

Понеже Лудгер предявява претенции за обезщетение поради забавата на Хайнрих с доставката, трябва да допълни към своето искане по §280 ал.1 и §280 ал.2 заедно с предписанието на §286 ал.1. Това означава, че Лудгер трябва да е дал предупреждение на Хайнрих. Едно такова предупреждение липсва в съдържанието на казуса. Въпреки това предупреждаването може да не е задължително - §286 ал.2. При тези положения длъжникът изпада в забава и без предупреждаването на кредитора. Един от най-важните случаи по §286 ал.1 е, че престацията е точно определена по време. Така е и в настоящия казус. Хайнрих и Лудгер уговарят доставката за следващия ден. Времето за изпълнение на дължимата престация е определяема по календара. С изтичането на следващия ден, Хайнрих изпада в

забава. Забавата е каузална за настъпването на вредите и Хайнрих дължи на Лудгер обезщетение за забава по §§280, ал.1 и ал.2 и също 286 ГЗ.

б) обезщетение вместо изпълнение

Кредиторът може да претърпи вреди, ако длъжникът изпълни лошо, или изобщо не изпълни своите задължения по облигационното правоотношение. За възстановяване на тези вреди кредиторът може да предяви претенции. Предпоставка за тях е да се включват със състава си в хипотезата на основната норма за обезщетение за вреди - §280, ал.1. Длъжникът трябва да не е изпълнил едно свое задължение, произтичащо от облигационното правоотношение и да не може да се освободи от виновната си отговорност. Настъпването на вредите трябва да е пряка последица от неизпълнението на поетите задължения. В зависимост от вида на това неспазено задължение, би трябвало условията на §280, ал.3 да бъдат налице. Едва тогава кредиторът би могъл да предяви претенции за обезщетение вместо изпълнението към длъжника.

Пример: Лудгер купува от Хайнрих един трактор. Противно на уговорката, Хайнрих не доставя трактора на следващия ден. За да прибере реколтата, Лудгер не чака по-дълго и закупува една допълнителна машина на цена, която е по-висока от тази на Хайнрих. Как да се посъветва Лудгер, за да получи разликата между двете цени като обезщетение от Хайнрих?

Лудгер не желае повече престацията от Хайнрих. Вместо нея той иска обезщетение за вредите, които е претърпял поради закупуването на допълнителната машина. За предявяване на подобен иск трябва на първо място да са изпълнени предпоставките на основната норма - §280, ал.1. С неизпълнението си Хайнрих не спазва своите задължения от договора за продажба. Няма видима причина, по която да бъде освободен от отговорността си. По силата на §280, ал.3 ГЗ, обаче условията не са достатъчни, за да бъде предявена претенцията за обезщетение. В случаите на неизпълнение (неспазване на договорните задължения), трябва да бъдат изпълнени и условията по §281, ал.1 ГЗ. Това означава, че Лудгер трябва да даде един подходящ срок на Хайнрих за изпълнение. Подобно на един от вече представените казуси при разваляне на договора - обезщетение може да се иска след изтичане на дадения подходящ срок на длъжника. Следователно Лудгер трябва да даде на Хайнрих подходящ срок за изпълнение.

Определянето на срок може да бъде факултативно. Това са уредените от §281, ал.2 ГЗ случаи, при които длъжникът сериозно и окончателно откаже да изпълни, или

при наличието на особени обстоятелства, които дават възможност за обосноваване на претенцията и без поставяне на срок за изпълнение. Определянето на срок е пожелателно по смисъла на §283 ГЗ, когато длъжникът се освобождава от изпълнението си по силата на §275 ГЗ, поради факта, че престацията е станала невъзможна, или изпълнението не е рентабилно за длъжника. Дори длъжникът да изпълни правилно своите основни задължения, но да не спазва тези, полагане на дължимата грижа, кредиторът би могъл при условията на §282 ГЗ да иска обезщетение вместо изпълнение, ако престацията не представлява повече интерес за него. Тази норма е паралелна на вече разгледаната разпоредба на §324 ГЗ – отнасяща се до развалянето на договора.

Пример: Винаги добре и внимателно работещият бояджия поврежда многократно антикварните мебели на поръчващия. Последният може не само да развали договора, а да иска също и обезщетение на основание §282 във връзка с §280, ал.1 ГЗ, в случай, че трябва да довърши започната работа на по-висока цена.

Необходима предпоставка за претенцията за обезщетение е повторното неспазване³² на задълженията след предупреждение от кредитора.

Кредиторът може да предяви претенции за обезщетение и по §311а, ал.2 ГЗ, това са случаи, когато длъжникът поема още от самото начало на договора едно невъзможно за изпълнение задължение (начална невъзможност). Без особено значение е фактът, дали невъзможността е предизвикана от длъжника поради неспазване на негово задължение. Неправомерно е в този случай не поведението на длъжника, а недостатъчната информация за невъзможното изпълнение. Обезщетение се дължи във всички случаи, в които договорът има за предмет една невъзможна престация и длъжникът не може да се освободи от отговорност. Освобождаването от отговорност е възможно, ако длъжникът не е знаел за невъзможността и незнанието му не е в резултат на неговата небрежност.

3. Правна уредба на гаранцията

В ГЗ съществуват особени разпоредби, отнасящи се до гаранцията в случаи на неизпълнение или лошо изпълнение на някои видове договори. Гаранцията като особена уредба при неизпълненията на договори за продажба и изработка загубиха

³² Brox, *Allgemeines Schuldrecht*, 29. Auflage, 2003, § 25 Rn. 6

значението си след реформата на ГЗ. Специалните разпоредби в по-голямата си част препращат към общата уредба на неизпълнението.

Купувачът или поръчващият имат първоначално възможността да се позоват на §439 или §635 ГЗ – т.е. да предявят претенции за ново изпълнение. Преди кредиторът да има право да развали договора, да намали цената или да иска обезщетение, трябва да предяви претенциите³³ си за ново изпълнение от длъжника. Купувачът може при това положение да избере, дали да иска подобрението (на дефектната стока), или ако е възможно да получи нова доставка. При договор за изработка, поръчващият има такова право на избор към изпълнителя-длъжник. Не доведе ли претенцията за ново изпълнение до желаните резултати от облигационното правоотношение, кредиторът може вместо да развали договора, да намали цената - §441 ГЗ, респективно възнаграждението - §638 ГЗ. Поръчващият по договор за изработка има възможността сам да отстрани недостатъците и по §637 ГЗ да иска направените в тази връзка необходими разходи.

Особено значение придоби правото на гаранция в наемните правоотношения. Лошото изпълнение от страна на наемодателя е специално уредена в §536 и следващите ГЗ, без да има нужда от препращането към общата уредба на неизпълнението. Така наемателят може да намали наемната цена - §536 ГЗ, както да иска обезщетение по §536а ГЗ при наличието на недостатъци, съществували още при сключването на договора, за които наемодателят отговаря. Наемателят от своя страна принципно носи отговорност към наемодателя по правилата на общата уредба на неизпълнението по ГЗ. В тази връзка съществуват и няколко специални предписания - §536с, ал.2 ГЗ, виновно³⁴ бездействие на наемателя, когато трябва да се съобщи на наемодателя за новонастъпили недостатъци или повреди на наемната вещ. Поради факта, че договорът за наем поражда дългосрочно облигационно правоотношение с многократно изпълнение, не може да се приложи нормата §323 ГЗ за разваляне на договора. На нейно място ефикасно се ползува предписанието на §543 ГЗ – прекратяване на договора поради важни причини.

Специални гаранционни разпоредби съществуват и при сключването на договор за туристически услуги. При наличието на недостатъци, те осигуряват възможността на

³³ *Задължителното предимство на иска за последващо изпълнение връща към чл.3 на европейската директива за продажба на стоки на потребители.*

³⁴ *Въпреки липсата на указание в закона, би трябвало да се приеме, че бездействието е виновно, сравни: Palandt/Weidenkaff, BGB 2003, § 536e Rn. 10.*

туриста на едно особено право за промяна или разваляне на договора, заедно с исканията за намаляване на цената и за обезщетение³⁵.

III. Отделни въпроси към новата правна уредба

Ще скицираме накратко с примери две проблемни области от правната уредба на неизпълнението.

1. Понятието неспазване на задължението

Както вече споменахме, централният термин на новата правна уредба на неизпълнението е неспазването на задължение. То е основата на всяка претенция за обезщетение. Избраното от законодателя понятие – неспазване на задължението навежда веднага на мисълта, че длъжникът е този, който със своето поведение неспазва или не изпълнява задължението си. Самото задължение предполага наличието на задължено лице, което трябва³⁶ да съблюдава дължимото си поведение. Законодателят разширява еднозначното понятие – неспазване на задължението в реформата. Той приема за наличие на неспазени задължения и случаите, в които резултатът от изпълнението не настъпва³⁷.

Интерпретацията на избраната от законодателя терминология създава обаче и някои проблеми: в случаите на невъзможното изпълнение длъжникът се освобождава от своето задължение по силата на §275, ал.1 ГГЗ. Предпоставка за претенцията за обезщетение на кредитора в случаите на невъзможно изпълнение е неспазване на задължението: така §§280, ал.1 и 3 във връзка с 283 ГГЗ.

Разгледаме ли законовите текстове много внимателно, установяваме, че би трябвало освен освобождаването от задължението за изпълнение, длъжникът също да е нарушил свое задължение с поведението си. Кредиторът, за разлика от правната уредба преди реформата, би трябвало да представи това и заедно с невъзможността за изпълнение да го доказва. Усложняването на положението на кредитора с представяне на повече факти и натоваване с допълнителна доказателствена тежест бе нежелателна. Затова обосновката на закона тендира разглеждането³⁸ на еднозначното понятие – неспазване на задължението като понятие в рамките на обикновеното неизпълнение. Различията в намерението на

³⁵ §§ 651 d, 651e, 651f ГГЗ

³⁶ §§ 651 d, 651e, 651f ГГЗ.

³⁷ Още Кант дефинира задължението като “това действие, към което някой е обвързан” в: *Die Metaphysik der Sitten, Akademieausgabe Bd. 6, 222.*

³⁸ BT-Drs. 14/6040, 136

законодателя и законодателната терминология очакват да бъдат решени³⁹ адекватно.

2. Освобождаване от отговорност при продажба на предприятие

Един проблем във връзка със специалната уредба на изпълнението възниква при продажбата на предприятие. Според новата формулировка на §444 ГЗ, продавачът не може да се позове на уговорката за освобождаване от отговорност при недостатъци, ако вече е поел гаранцията за състоянието на стоката. Общоприетата уредба на договори за продажба на предприятие е, че продавачът е освободен от отговорност за недостатъци на предприятието и поема само гаранция за обстоятелства, които определят⁴⁰ състоянието на предприятието. Съмнително е дали такова освобождаване от отговорност при договори за продажба на предприятие по §444 ГЗ са допустими. Тук проблемите на новата уредба ще възникват както за продавачите, така и за юрисконсултите им. Федералната парламентарна група на ХДС/ХСС⁴¹ е решила да внесе⁴² проектопредложение в Бундестага за изменение на закона.

Г. Перспективи

Въпрос на време е да се разбере, дали целите, които германските законодатели и федералното министерство на правосъдието си поставиха по отношение на правната реформа т.е. европеизирането на облигационно-правната система са изпълнени⁴³. Ясно е, че новата облигационноправна кодификация носи характерните черти не само на германската, а и на европейската правна система. Германският Граждански Законник беше в голяма степен европеизиран с помощта на внесените облигационноправни изменения.

Чрез множеството европейски директиви беше европеизирано почти цялото германско частно право. Всяко едно бъдещо изменение на нормативна уредба чрез директивите ще води⁴⁴ неизменно до напасването на ГЗ към европейското правно

³⁹ *BT-Drs. 14/6040, 142.*

⁴⁰ *По-обстойно сравнение на проблема в: Schäfer, Zum Begriff der Pflichtverletzung in § 280 Abs. 1 I BGB, JA 2003, 600 ff; Faust, in: Huber/Faust, Schuldrechtsmodernisierung 2002, § 3 Rn. 118ff.*

⁴¹ *Християндемократически Съюз/Християнсоциален съюз*

⁴² *Weitnauer, Der Unternehmenskauf nach neuem Kaufrecht, NJW 2002, 2511, 2515.*

⁴³ *Röttgen, Zeit für Korrekturen beim Unternehmenskauf. NJW 2003 Heft 26, Editorial.*

⁴⁴ *Dauner-Lieb, Ein Jahr Schuldrechtsreform - Eine Zwischenbilanz, ZGS 2001, 12.*

развитие. Тълкуването на германското частно право ще се извършва все по-интензивно според критериите на европейското право.

Така германското национално гражданско право се намира във все по-тясна взаимовръзка с европейските законодателни проекти. То влияе и върху дейността на европейския законодател, който преди издаването на нормативни актове трябва да вземе предвид правната реалност в страните членки. Не бива да се подценява шансът, който с помощта на унифицирането на облигационното право би помогнал по-нататък и за сближаването на цялата континентална частноправна система. Още в днешно време е възможно редуцирането⁴⁵ на множество проблеми във вътрешния пазар. Работата върху една унифицирана европейска кодификация на договорното право е вече започната⁴⁶. Разбира се трябва да се внимава, да не би европейските нормотворци да изключат бъдещите страни членки на ЕС. Несъмнено трябва да се работи съвместно както със страни членки, така и със страни кандидати на ЕС. Опитът, натрупан от модернизацията на естонската⁴⁷ и германската облигационно-правни системи трябва да се вземе предвид в предстоящата работа по европейското правно хармонизиране. От европейска гледна точка реформата изобщо не е приключила, нещо повече, тя едва е започнала.

© prīvilēgium impressōrium 2005 Univ.-Prof. Dr. iur. Detlev W. Belling, M.C.L. (U. of Ill.), Hristo Berov

⁴⁵ За съществуващите проблеми, които биха се решили с уеднаквяването на договорното право виж: КОМ (2003) 68 endg. vom 12.02.2003.

⁴⁶ На 12.02.2003 Комисията представи плана: "Едно кохерентно европейско договорно право", КОМ (2003) 68 endg.; последван от известие на Комисията КОМ (2001) 398 endg. vom 11.07.2001, ABLEГ C 255, 1.

⁴⁷ Естонски закон за договорните и извъндоговорните облигационни правоотношения от 26.09.2001, в сила от 01.07.2002.